

Dr Saša Knežević,*
Redovni profesor Pravnog fakulteta,
Univerzitet u Nišu

Dr. Vanda Božić,
Znanstveni suradnik, Pravni fakultet,
Univerzitet u Zagrebu

Dr Željko Nikac,
Redovni profesor Kriminalističko-policijske akademije,
Univerzitet u Beogradu

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК
doi:10.5937/zrpfni1776295K

UDK: 343.431

Раđ примљен: 01.10.2017.

Раđ прихваћен: 30.11.2017.

GLOBALNI I REGIONALNI ASPEKT PRAVNOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA ZA SUZBIJANJE TRGOVINE LJUDIMA**

Apstrakt: Trgovina ljudima, jedan od najučestalijih pojava oblika organizovanog kriminaliteta, danas s razvijenom mrežom trgovaca obuhvata veliki broj žrtava i poprima transnacionalni karakter. Posebno su pogođene nerazvijene države i zemlje u tranziciji što je slučaj i sa jugoistočnom Evropom, među kojima su i države bivše Jugoslavije. Region ima značajan geostrategijski položaj preko kojeg prolaze važni međunarodni kriminalni putevi ka razvijenim zemljama zapadne Evrope. Autori razmatraju pravni i institucionalni okvir država regiona, analiziraju pojedina legislativna rešenja, ukazuju na njihove nedostatke i usklađenost sa međunarodnim standardima. U radu je učinjena analiza i dat je prikaz žrtava trgovine ljudima na području Republike Srbije i Republike Hrvatske, te je učinjen osvrt na oblike iskorišćavanja. Nadalje, skrenuta je pažnja na međunarodnu krivičnopravnu saradnju država regiona koja je od presudnog značaja za

* knez@prafak.ni.ac.rs, vanda.bozic@pravo.hr, zeljko.nikac@kpa.edu.rs.

** This research has been fully supported by the Croatian Science Foundation, under the project No. 1949 *Multidisciplinary Research Cluster on Crime in Transition-Trafficking in Human Beings, Corruption and Economic Crime*.

** This paper is the result of the research on Project *Development of institutional capacity, standards and procedures for countering organized crime and terrorism in the conditions of international integration*, Ministry of Education and Science of the RS No. 179045 and Internal Project *Management of the police organization in preventing and combating the threat of security in the Republic of Serbia*, 2015–2019.

suzbijanje trgovine ljudima, te za stabilnost samog regiona i Evrope. U zaključnim razmatranjima navedeni su predlozi de lege ferenda sa ciljem što efikasnijeg suzbijanja trgovine ljudima.

Ključne reči: *trgovina ljudima, suzbijanje, pravni i institucionalni okvir, region, EU.*

1. Uvod

Trafficking in human beings je nesporno jedan od najtežih pojava oblika organiziranog kriminaliteta u savremenom svetu. Danas to više nije izolovani problem pojedinih država i regiona, već pre svega *globalni problem* i iznad svega ozbiljna pretnja razvijenom svetu. U pitanju je jedan od najtežih zločina u modernom društvu koji u ogromnoj meri uznemirava javnost, jer se u središtu trgovine ljudima nalaze najčešće mlade devojke i deca kao najranjivije socijalne grupe. Problem trgovine ljudima je dodatno uvećan činjenicom da u brojnim zemljama dugo nije bilo valjane pravne regulative i adekvatnog pojmovnog određenja, pa su umesto trgovine ljudima ova krivična dela dugo bila pravno kvalifikovana kao krijumčarenje ljudi, akti prostitucije i sl. (Dimitrijević, Kostić, Knežević, 2011).

Trgovina ljudima, kao jedan od oblika kriminaliteta, ima svoje dimenzije: fenomenološku, etiološku i viktimološku. *Fenomen* trgovine ljudima obuhvata više različitih pojava oblika koji su doživeli evoluciju tokom vremena i prilagodili se savremenom društvu. Podela pojava oblika trgovine ljudima je uglavnom funkcionalna te preovlađuju radna i seksualna eksploatacija. U pogledu *etiologije* trgovine ljudima preovlađuju ekonomski faktori i to pre svega siromaštvo, nezaposlenost i ekonomska kriza u nerazvijenim državama i zemljama u tranziciji. Od ostalih uzroka i uslova trgovine ljudima značajni su neravnopravnost polova i diskriminacija žena, nizak stepen obrazovanja žrtava, kulturni nivo zajednice, korupcija. Trgovci ljudima vešto koriste aktuelnu tešku ekonomsko-socijalnu situaciju u društvu pa se kao *žrtve* trgovine ljudima uglavnom pojavljuju mladi ljudi, naročito žene i devojke, zatim deca, kojima su ugrožena osnovna ljudska prava i građanske slobode.

Prostor zapadnog Balkana je veoma značajna *kriminalna ruta* krijumčarenja i ilegalne trgovine ljudima, životinjama i retkim biljkama, narkoticima, oružjem i drugim profitabilnim robama. Region je most između bogatih konzumenata zapadne Evrope i žrtava, odnosno robe iz siromašnih delova istočne Evrope i Dalekog Istoka. Trgovci ljudima i ostali iz miljea organizovanog kriminala koriste teško istorijsko nasleđe i druge specifičnosti regiona kao što su: minuli ratni sukobi i tragične posledice, tranzicija, krhke državne institucije, veoma izražena korupcija i neefikasni mehanizmi kontrole.

Društveni odgovor na izazove, rizike i pretnje trgovine ljudima i ostalim pojavnim oblicima organizovanog kriminaliteta je najpre na unutrašnjem, a potom na regionalnom i širem međunarodnom planu u formi mehanizama saradnje, usvajanja međunarodnih dokumenata i aktivnosti specijalizovanih međunarodnih organizacija. Na nacionalnom nivou u suzbijanju trgovine ljudima je najvažniji multiagencijski pristup i saradnja državnih organa, pre svih, policije, carine, vojske, inspekcijских и других надлежних служби. Na regionalnom nivou od posebne važnosti su razmena informacija, zajedničke operacije i drugi mehanizmi saradnje zainteresovanih država. Na širem međunarodnom planu borba protiv trgovine ljudima polazi od međunarodnog legislativnog okvira i harmonizovanog nacionalnog zakonodavstva, te međunarodne operativne saradnje organa za primenu zakona i specijalizovanih agencija.

2. Trgovina ljudima kao oblik organizovanog kriminaliteta

a) *Organizovani kriminalitet* je pored terorizma najopasniji pojavni oblik kriminaliteta sa kojim se susreće moderno društvo u mirnodopskim uslovima. Nastao je sredinom XX veka na teritoriji SAD, odakle se proširio na ostale zemlje sveta, pre svega razvijene i bogate države zapadne Evrope. Organizovani kriminalitet danas ne poznaje državne granice i fizičke barijere jer se organizovane kriminalne grupe iz različitih država povezuju radi ostvarenja profita, čime dobiva *transnacionalni karakter* (Nikač, 2015: 48–54). Ovaj pojavni oblik kriminaliteta predstavlja stalnu pretnju za bezbednost građana i stabilnost svake zemlje, kao i međunarodne zajednice u celini. U kontekstu metodologije izvršenja krivičnih dela organizatori i izvršiocі organizovanog kriminaliteta imaju za cilj ostvarenje maksimalnog profita, uz najmanje štetnih posledica, legalizaciju kriminalne dobiti i politički uticaj u zajednici i organima vlasti (Božić, Nikač, 2017: 429–447).

Stanje i kretanje organizovanog kriminaliteta pokazuje da je ovaj pojavni oblik u stalnoj ekspanziji i da su danas posebno ugrožene nerazvijene države i zemlje u tranziciji. Nakon pada Berlinskog zida došlo je do kopernikanskih promena i tranzicije u državama nekadašnjeg socijalističkog bloka, te nastanka mafije „postkomunističkog društva“ (Horvatić, 2002: 11). Talas tranzicije proširio se i na nekadašnje republike u sastavu SFRJ, koju je prethodno pogodilo ratni sukob, što je pogodovalo razvoju organizovanih kriminalnih grupa i njihovom povezivanju u regionu.

Pojavni oblici organizovanog kriminaliteta prilagođavali su se društvenim promenama i uslovima, tako da danas imaju znatno sofisticiranije forme i oblike ispoljavanja. Mišljenje autora je da danas preovlađuju trgovina narkoticima, korupcija, pranje novca i trgovina ljudima kao najčešći pojavni oblici organizovanog kriminaliteta (Božić, 2016: 285–300).

Ilegalni promet i trgovina opojnim drogama su danas nesporno "hit" u svetu jer narko kartelima donose enormnu zaradu, dok sa sobom ne nose preveliki rizik za šefove kriminalnih organizacija. Razgranata mrežna organizacija funkcionise po hijerarhiji od proizvođača, preko preprodavaca, vlasnika skladišta, pa do transportne infrastrukture ka krajnjim konzumentima. Ogromna finansijska moć narko mafije pruža mogućnost uticaja u državama i utiče na kreiranje javnosti.

Korupcija je globalni društveni fenomen koji se prevashodno vezuje za poslovanje u privredi i obuhvata: promet roba i usluga, industriju i građevinarstvo, banke i druge finansijske ustanove, osiguranje. U neprivrednim delatnostima korupcija obuhvata državne organe, javne službe, zapošljavanje i krivična dela protiv službene dužnosti (Poup, 2004: 3). Posebno je značajna sprega između politike, korupcije i kriminala (Božić, Kesić, 2016: 455–483).

Pranje novca je oblik organizovanog kriminaliteta kojim se prikriva postojanje i poreklo nelegalno stečenih sredstava uključivanjem u legalne finansijske tokove sa ciljem legalizacije, daljeg korišćenja sredstava i izbegavanja kazne. Legalizacija prljavog novca je posebno prisutna u okviru ilegalne trgovine narkoticima i oružjem, organizovanja kockarnica, prostitucije, reketiranja, privatizacije kapitala u zemljama u tranziciji i kod utaje poreza (Bošković, 2005: 23).

b) Trgovina ljudima je jedan od najtežih pojava oblika organizovanog kriminaliteta koji predstavlja zločin iz korpusa krivičnih dela protiv čovečnosti, najčešće sa elementom inostranosti što mu daje transnacionalni karakter. Pojam trgovine ljudima je normativno-pravno određen u međunarodnim dokumentima i nacionalnom krivičnom zakonodavstvu država, o čemu će biti više reči kasnije.

Pojam trgovine ljudima detaljnije određuju Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Palermo konvencija)¹ i Dopunski protokoli (I-III) usvojeni radi njene primene: I – Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, II – Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom² i III – Protokol protiv nezakonite proizvodnje i prometa vatrenim oružjem, njegovim delovima, sklopovima i municijom.³ Konvenciju i protokole su potpisale i ratifikovale brojne države i nekadašnja SFRJ, te države naslednice među kojima su Srbija

1 UN Convention against Transnational Organized Crime, 2000, UN, Treaty Series, vol. 2225.

2 Zakon o ratifikaciji UN Konvencije protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokola I-II, "Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori" br. 06/01, Beograd 2001.

3 Zakon o ratifikaciji (III) Protokola protiv nezakonite proizvodnje i prometa vatrenim oružjem, njegovim delovima, sklopovima i municijom, „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“ br.11/05.

i Hrvatska.⁴ Protokol (I) za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom, definiše *trgovinu ljudima* kao vrbovanje, prevoz, transfer, pružanje utočišta i prihvata lica, pomoću pretnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, zloupotrebe vlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se privolela osoba koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu izrabljivanja koje uključuje iskorišćavanje prostituisanja ili drugih oblika seksualnog iskorišćavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, potčinjavanje ili odstranjivanje organa.⁵ U osnovi trgovine ljudima je *eksploatacija* minimalno određena kao eksploatacija prostitucije drugih lica ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili služba, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, *servitut* ili uklanjanje organa (Nikač, 2016: 159–176). Pristanak žrtve, posebno dece, tretira se kao pravno irelevantan i bez značaja za postojanje trgovine ljudima. Kao najvažniji *elementi* trgovine ljudima navode se: a) *radnja* (vrbovanje, prevoz, transfer, skrivanje ili prihvata lica), b) *sredstva* (pretnja ili upotreba sile ili drugih oblika prinude, otmica, prevara, obmana, zloupotreba vlasti ili položaja bespomoćnosti, davanje ili primanje isplata ili povlastica da bi se privolela osoba koja ima kontrolu nad drugom osobom) i c) *svrha* (iskorišćavanje, iskorišćavanje prostituisanja drugih lica ili drugi oblik seksualnog iskorišćavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili praksa sličnu ropstvu, pokornost ili uzimanje organa) (Božić, 2012). Dominantni kriterijum za kvalifikaciju krivičnog dela trgovine ljudima su *sredstva* koja trgovci ljudima koriste u izvršenju, uvažavajući i ostale elemente. Prema pravnom shvatanju Saveta Evrope, neophodni elementi za postojanje krivičnog dela trgovanja ljudima čine kombinaciju više različitih aktivnosti, jer nisu rezultat delovanja samo jednog odvojenog elementa.⁶

Polazeći od ciljeva, najčešći *pojavnici* trgovine ljudima su: a) radna eksploatacija, iskorišćavanje radi prosjačenja, prisilni rad (Božić, 2016: 335–352), b) uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa, c) iskorišćavanje radi prostitucije, pornografije i drugi oblici seksualne eksploatacije (Božić, 2016: 267–288), d) iskorišćavanje radi vršenja krivičnih dela, e) oduzimanje organa ili delova

4 Zakon o potvrđivanju Konvencije UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice žena i djece, Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom te Protokola protiv nezakonite proizvodnje i trgovanja vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama te streljivom kojima se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Narodne novine RH br.14/02,13/03 i 11/04.

5 Op. cit. u nap. 2.

6 Council of Europe 2005b, Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings and its explanatory report, CETS No.197, p. 38,75–76. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_Erev.pdf, (21. 09. 2017)

tela (Božić, 2016: 625–657), f) korišćenje radi učešća u oružanim sukobima⁷ i g) iskorišćavanje radi vršenja protivpravne radnje.⁸ Pojavni oblici trgovine ljudima su skoro identično pravno određeni u krivičnim zakonodavstvima Srbije i Hrvatske, s tim što je u RH data dopuna koja se odnosi na iskorišćavanje radi “činjenja protupravne radnje”.

Trgovina ljudima obuhvata više *faza*: a) *vrbovanje*, b) *transport* i c) *eksploataciju* žrtava u različitim oblicima. Proces trgovine ljudima odvija se na širem području zemalja porekla, tranzita i krajnje destinacije (Božić, 2012). *Metodologija izvršenja* krivičnih dela trgovine ljudima obuhvata pre svega prevare žrtava lažnim obećanjima o atraktivnim poslovima u inostranstvu, na koji način se žrtve dovode u zabludu o stvarnom stanju obećanog posla i mestu krajnje destinacije. Žrtve se dalje transportuju utvrđenim i kontrolisanim kanalima od zemlje porekla do zemlje destinacije. *Modus operandi* uključuje i oduzimanje ličnih dokumenta žrtvama nakon čega one postaju lica bez identiteta i postaju potpuno zavisni od trgovca.

Stanje i kretanje trgovine ljudima u svetu je danas dosta zabrinjavajuće. Prema Izveštaju Kancelarije UN za droge i kriminal (UNODOC) o trgovini ljudima iz 2016. godine, oko 70% žrtava trgovine ljudima čine mlade žene i devojke.⁹ Po podacima Međunarodne organizacije rada (ILO) godišnja zarada od prisilnog rada i pranja novca iznosi oko 150 milijardi dolara, od čega dve trećine potiče od seksualnog izrabljivanja na komercijalnoj osnovi.¹⁰

U pogledu država članica EU prema Izveštaju Evropske komisije registrovano je 15.846 žrtava trgovine ljudima. Među registrovanim žrtvama trgovine ljudima, najzastupljeniji oblik iskorišćavanja je seksualni (67 %), zatim izrabljivanje radnika (21 %) i na kraju drugi oblici iskorišćavanja (12%). Prema polu preovlađuju žene kao žrtve (76 %) i deca (15 %). Prema oficijelnoj statistici, u EU je registrovano ukupno 4.079 krivičnih predmeta i od toga 3.129 osuđujućih presuda zbog krivičnog dela trgovine ljudima.¹¹

7 Čl. 388. Krivičnog zakonika RS, „Službeni glasnik RS“ br. 85/05, 88/05 - ispr., 107/05 - ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16).

8 Čl. 106 Kaznenog zakona RH, *Narodne novine* br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

9 Global Report on Trafficking in Persons 2016, United Nations, New York, 2016, dostupno na: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2016_full_report.pdf, (22. 09. 2017)

10 Izveštaj o borbi protiv trgovine ljudima u spoljnim odnosima EU (2015/2340(INI) od 13. 06. 2016, dostupno na: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016_0205+0+DOC+XML+V0//HR#title2, (22. 09. 2017).

11 Izveštaj Komisije EP i Savetu, Bruxelles, 19. 05. 2016. COM(2016) 267 final

Stanje i kretanje trgovine ljudima na prostorima Hrvatske i Srbije biće podrobnije navedeno u formi analize i prikaza krivičnih dela u nacionalnim zakonodavstvima kao i istraženog broja žrtava prema vrstama eksploatacije. Podsećamo da su obe zemlje u međuvremenu promenile status od država tranzita žrtava (mladih žena) seksualne i radne eksploatacije, pa su danas zemlje krajnjeg odredišta, porekla i tranzitne zemlje. Promeni statusa doprineo je pre svega važan geografski položaj država unutar Regiona kao i težina i posledice trgovine ljudima.

3. Pravni okvir za suzbijanje trgovine ljudima na globalnom i regionalnom nivou

a) Međunarodnopravni okvir za suzbijanje trgovine ljudima na globalnom i regionalnom nivou čine pojedine međunarodne konvencije, deklaracije, rezolucije i drugi međunarodni dokumenti koji su izvori prava u ovoj oblasti. Kao važniji ističu se Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta (Palermo konvencija),¹² zatim dopunski Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom (Protokol I)¹³ i Konvencija Saveta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima.¹⁴

*Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (UNCATOC – UN Convention against Transnational Organised Crime)*¹⁵ je *par excellence* međunarodni dokument u borbi protiv najtežih javnih oblika organizovanog kriminaliteta, usvojena 2000. godine u Palermu. U funkciji primene Konvencije doneti su Dopunski protokoli: Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom (Protokol I)¹⁶, Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom (Protokol II)¹⁷ i Protokol

12 Op. cit. u nap. 1. UNTS vol. 2237, 2000.

13 Op. cit. u nap. 1. UNTS vol. 2237, 2000.

14 Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16/05/2005, (ETS br. 197), Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Evrope o suzbijanju trgovanja ljudima, NN, MU, br.7/07, Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, "Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 19/09.

15 Op. cit. u nap. 1.

-Zakon o ratifikaciji Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta i Dopunskih protokola, "Сл. лист СРЈ – Међународни уговори" бр. 06/01, Београд 2001.

- Zakon o potvrđivanju Konvencije UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta i Dopunskih protokola, RH, NN br.14/02,13/03 i 11/04.

16 Op. cit. u nap. 1.

17 Protokol II, "Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori" br. 06/01, Beograd 2001.

protiv nezakonite proizvodnje i prometa vatrenim oružjem, njegovim delovima, sklopovima i municijom (Protokol III).¹⁸

Svrha konvencije je *unapređenje saradnje* u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Nikač, 2015: 265–290). Konvencija se primenjuje na prevenciju, istragu i sudsko gonjenje: a) teških zločina (krivičnih dela kažnjivih kaznom zatvora od min 4 g.), b) učešća u organizovanim kriminalnim grupama, c) pranja dobiti stečene kriminalom, d) korupcije i e) ometanja pravde kao krivičnog dela.¹⁹ Pojam *transnacionalnog krivičnog dela* je detaljnije određen odredbama Konvencije, što je posebno važno u razmatranju trgovine ljudima. Borba protiv pranja novca (kriminalne dobiti), borba protiv korupcije, te procesnopravne odredbe (krivično gonjenje, suđenje i izricanje presude, konfiskacija imovine, međunarodna saradnja) temelj su na kojima treba počivati pravni okvir svake države članice.²⁰ U cilju harmonizacije normi RS je novelirala KZ²¹ i ZKP,²² usvojila ZONDOSOK,²³ Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela²⁴ i Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.²⁵ Republika Hrvatska uskladila je svoje kazneno zakonodavstvo još prilikom ulaska u članstvo EU.²⁶

Polazeći od ino elementa trgovine ljudima kao oblika transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, poseban značaj ima *međunarodna saradnja* država potpisnica. Konvencija predviđa posebna rešenja koja se odnose na jurisdikciju, ekstradiciju, transfer lica i uzajamnu pravnu pomoć (Nikač, 2015: 79–89). Značajan mehanizam u borbi protiv trgovine ljudima su Zajednički istražni timovi

18 Protokol III, „Sl. list SCG – Međunarodni ugovori“ br. 11/05.

19 Op. cit. u nap. 1, čl. 3.

20 *Ibid.*, čl. 5–14.

21 Krivični zakonik, „Sl. glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

22 Zakon o krivičnom postupku (ZKP), Sl. glasnik RS, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14.

23 Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela (ZONDOSOK), Sl. glasnik RS, br. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 – dr. zakon, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11 – dr. zakon, 101/11–dr. zakon i 32/13.

24 Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, Službeni glasnik RS, br. 32/13.

25 Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Sl. glasnik RS br. 20/09, 72/09 i 91/10.

Šire: Mijalković S., Bošković G., Nikač Ž., Međunarodno-pravni napori u sprečavanju finansiranja terorizma prljavim novcem, *Strani pravni život*, br. 01/11, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2011.

26 Republika Hrvatska postala je članica EU 01. 07. 2013. te je svoje zakonodavstvo uskladila shodno poglavljima 23 i 24 EU.

(JIT – Joint Investigation Teams), rešenje koje su države potpisnice prihvatile u nacionalnim zakonodavstvima.²⁷ Na nivou EU usvojen je poseban *Priručnik za zajedničke istražne timove*²⁸ kao mehanizam za borbu protiv najtežih krivičnih dela organizovanog kriminala (Nikač, Božić, Simić, 2017).

Posebno značajan deo Konvencije odnosi se na uspostavljanje *specijalnih istražnih metoda i tehnika*²⁹ koji služe za dokazivanje najtežih krivičnih dela organizovanog kriminaliteta. Pomenute mehanizme države potpisnice inkorporirale su u svoje nacionalno zakonodavstvo kao važan *software* za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, što su uradile i Srbija i Hrvatska navođenjem posebnih dokaznih radnji u ZKP.³⁰

U borbi protiv trgovine ljudima i drugih najtežih pojava oblika transnacionalnog organizovanog kriminaliteta važno mesto zauzimaju i *procesni mehanizmi za podršku u krivičnom postupku*: prenos krivičnog postupka, sankcionisanje za ometanje pravde, zaštita svedoka, pomoć i zaštita žrtava.³¹

Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno žena i dece, nesporno je najbitniji akt u legislativi Palermo konvencije koji ističe multigancijski i međunarodni pristup problemu trgovine ljudima u zemljama porekla, tranzita i finalnog odredišta. Mere prevencije trgovine ljudima i kažnjavanja lica koja se bave trgovinom ljudima, te pomoći i zaštite žrtava krucijalne su odredbe Protokola. Pomoć i podrška žrtvama trgovine ljudima odnosi se na mere poboljšanja uslova stanovanja, medicinsku, psihološku i materijalnu pomoć, obrazovanje i zaposlenje, informacije i savete. Žrtvama se posebno garantuju fizička sigurnost i materijalna potpora u skladu sa njihovim potrebama. Međusobna saradnja država zasniva se na razmeni informacija, zajedničkim aktivnostima graničnih službi i drugih organa, obuci kadrova, zaštiti putnih isprava i ličnih dokumenata.³²

27 Republika Srbija je usvojila Zakon o međunarodno-pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ZMPPKS) koji predviđa zajedničke istražne organe, „Sl.glasnik RS“ br. 20/09.

28 Dokument SE, Brisel, 04. 11. 2011, (15790/1/11, REV 1).

29 Op. cit. u nap. 1, čl. 20 i dalje.

30 Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - Odluka i Rješenje USRH, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17.

Zakon o krivičnom postupku (ZKP), *Sl. glasnik RS*, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14.

Prema ZKP kao *posebne dokazne radnje* (čl. 161–187) navode se: tajni nadzor komunikacija, tajno praćenje i snimanje, računarsko pretraživanje podataka, kontrolisane isporuke, prikriveni islednik i dr.

31 Op. cit. u nap. 1, čl. 21–27.

32 *Ibid.*, čl. 10–13.

Konvencija Saveta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima je usvojena sa ciljem suzbijanja i sprečavanja trgovine ljudima, zaštite ljudskih prava i pomoći žrtvama, zaštite svedoka, efikasne istrage, krivičnog gonjenja i unapređenja međunarodne saradnje u suzbijanju trgovine ljudima.³³ Konvencija tretira sve pojavne oblike trgovine ljudima na nacionalnom i međunarodnom nivou, a ne samo one povezane sa organizovanim kriminalitetom. Posebno se naglašavaju nediskriminacija i nepristrasnost u postupanju i merama zaštite žrtava u odnosu na pol, rasu, boju kože, jezik, veroispovest, političko uverenje, nacionalno i socijalno poreklo, rođenje i drugi status. Podrobnije su navedena rešenja koja se tiču dece i lica do 18 godina starosti kao žrtava trgovine ljudima.

Konvencija predviđa konkretne mere sprečavanja trgovine ljudima, saradnje, zaštite i unapređenja prava žrtava kojima se garantuje ravnopravnost polova. Navodi mere u oblasti krivičnog materijalnog prava koje obuhvataju pojedine pravne institute, pitanja kriminalizacije, odgovornosti i sankcija. Tu su i mere iz oblasti krivičnog procesnog prava koje obuhvataju pitanja istrage, krivičnog gonjenja i druga procesnopravna pitanja.

U dokumentu se još naglašavaju potreba saradnje sa civilnim društvom, međunarodna saradnja i mehanizmi za praćenje primene odredaba Konvencije (GRE-TA).³⁴

b) Nacionalni okvir za suzbijanje trgovine ljudima čine norme krivičnog zakonodavstva država potpisnica, koje su po pravilu harmonizovane sa izloženim međunarodnim izvorima. Imajući u vidu zemlje porekla i rada autora ukazaćemo ukratko na krivičnopravni okvir Republike Hrvatske i Republike Srbije.

Prema čl. 106 Kaznenog zakona Republike Hrvatske³⁵ inkriminisana je trgovina ljudima kao krivično delo s propisanom kaznom zatvora od 1 do 10 godina za počinitelja koji uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog

33 Council of Europe Treaty Series – No.197+ Explanatory Report, Warsaw, 2005.

34 *Ibid.*

GRETA (*Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings*) je osnovana pod okriljem Saveta Evrope kao nezavisno ekspertsko telo za praćenje primene Konvencije. www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/composition (01. 10. 2017).

35 Kazneni zakon Republike Hrvatske, NN br.125/11, 144/12, 56/15, 61/15

ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjenja protupravne radnje.³⁶ Istom kaznom kazniće se i tko vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima dijete ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad djetetom radi uzimanja dijelova njegovog tijela,³⁷ kao i tko koristi usluge žrtve znajući da je ona žrtva trgovanja ljudima.³⁸

Izvršilac krivičnog dela trgovine ljudima čini ovo delo silom, pretnjom, prevarom ili otmicom na način da kupi, preveze, prevede, podstrekava ili posreduje u kupovini. Samo iskorišćavanje nije nužan elemenat ovog krivičnog dela, a ukoliko do njega dođe pravno će se tretirati kao otežavajuća okolnost. Napominjemo da sama žrtva trgovine ljudima nije krivično odgovorna.

Za kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela, ako je izvršeno prema detetu, ili je krivično delo izvršilo službeno lice u obavljanju svoje službe, ili je delo izvršeno u odnosu na veći broj lica, ili je svesno doveden u opasnost život jednog ili više lica, predviđena je kazna zatvora od 3 do 15 godina.³⁹

Zadržavanje, oduzimanje, skrivanje, te oštećenje ili uništenje putnih ili drugih isprava o identitetu s ciljem omogućavanja izvršenja krivičnog dela trgovine ljudima, kažnjivo je kaznom zatvora do 3 godine.⁴⁰

Prema *čl. 388 Krivičnog zakonika Republike Srbije*⁴¹ trgovina ljudima je inkriminirana kao krivično delo s propisanom kaznom zatvora od 3 do 12 godina za počinitelja koji silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima.⁴² Kaznom zatvora od najmanje 5 godina, kazniće se izvršilac ako je krivično delo izvršeno prema maloletniku.⁴³

36 *Ibid.*, čl. 106, st. 1.

37 *Ibid.*, čl. 106, st. 2.

38 *Ibid.*, čl. 106, st. 4.

39 *Ibid.*, čl. 106, st. 3.

40 *Ibid.*, čl. 106, st. 5.

41 Krivični zakonik Republike Srbije, „*Sl.glasnik RS*“ br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14, 94/16.

42 *Ibid.*, čl. 388, st. 1.

43 *Ibid.*, čl. 388, st. 3.

Kvalifikovani oblik krivičnog dela postoji ako je nastupila teška telesna povreda nekog lica⁴⁴ i ako je nastupila smrt jednog ili više lica. U prvom slučaju kvalifikatornog oblika propisana je kazna zatvora od najmanje 10 godina, dok je u drugom slučaju kazna zatvora od 5 do 15 godina. Dodajemo da kvalifikovani oblik postoji i u slučaju ako je delo izvršeno od strane grupe, gde je predviđena kazna zatvora od najmanje 5 godina.⁴⁵ Ako je delo izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe, predviđena je kazna zatvora od najmanje 10 godina.⁴⁶

Izvršilac koji zna ili je mogao znati da je lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogući iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije kazniće se kaznom zatvora od 6 meseci do 5 godina.⁴⁷ Ako je reč o maloletnom licu, predviđena je viša kazna zatvora i to od 1 do 8 godina.⁴⁸

U poređnopravnom analizom rešenja iz Kaznenog zakona RH i Krivičnog zakonika RS, evidentno je da je zaprećena kazna u zakonodavstvu RS nešto stroža (veći donji i gornji zakonski posebni minimum), što je opravdano zbog težine ovog krivičnog dela. Mišljenja smo da kaznena politika u ovoj oblasti treba biti stroga jer su žrtvama trgovine ljudima ugrožena temeljna ljudska prava zaštićena međunarodnim normama.

4. Institucionalni okvir za suzbijanje trgovine ljudima na globalnom i regionalnom nivou

Na globalnom nivou institucionalni odgovor u suzbijanju trgovine ljudima uključuje međunarodne organizacije, kao što su Ujedinjene nacije (UN) i Međunarodna organizacija kriminalističke policije (Interpol). Na regionalnom nivou, posebno na starom kontinentu, institucionalni odgovor u suzbijanju trgovine ljudima polazi od Saveta Evrope kao krovne institucije i Evropskog policijskog ureda (Europol).

Ujedinjene nacije (UN) su krovna institucija celokupne međunarodne zajednice osnovane posle II svetskog rata sa ciljem da zamene Društvo naroda i unaprede međunarodnu saradnju. U oblasti suzbijanja trgovine ljudima podsećamo na *Konvenciju o ropstvu* (1926) kao preteču današnjih dokumenata, noveliranu Protokolom od 07. 12. 1953. godine.⁴⁹ Konvencija zabranjuje trgovinu robljem i

44 *Ibid.*, čl. 388, st. 4.

45 *Ibid.*, čl. 388, st. 5.

46 *Ibid.*, čl. 388, st. 7.

47 *Ibid.*, čl. 388, st. 8.

48 *Ibid.*, čl. 388, st. 9.

49 Više: Zbirka Ugovora Kraljevine Jugoslavije 1929. str. 607.

zalaže se za potpuno ukidanje ropstva u svim oblicima, na progresivan način i uz uzajamnu pomoć država potpisnica.

Pod okriljem UN usvojena je *Opšta deklaracija o ljudskim pravima* (1948) koja zabranjuje trgovinu ljudima i predstavlja celoviti instrument zaštite ljudskih prava.⁵⁰ Prema čl. 4 Deklaracije navodi se da se niko ne sme držati u ropstvu ili sličnom odnosu, te da se ropstvo i trgovina robljem zabranjuju u svim oblicima. Sledeći važan dokument je *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (MPGPP) usvojen 1966. godine⁵¹, koji je takođe značajan u suzbijanju trgovine ljudima. U Paktu je navedeno da niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kazni, kao i da je posebno zabranjeno podvrgavanje medicinskim ili naučnim eksperimentima bez slobodnog pristanka. Propisano je i da se niko ne sme držati u ropstvu ili u sličnom odnosu, da se ropstvo i trgovina robljem zabranjuju u svim oblicima i da se niko ne sme prisiljavati na rad (prisilan ili obavezan).⁵²

Pod okriljem UN deluje Kancelarija za droge i criminal – UNODOC (*United Nations Office on Drugs and Crime*) koja se, pored suzbijanja trgovine drogama, bavi i suzbijanjem trgovine ljudima i krijumčarenja migranata.⁵³ U okviru Kancelarije funkcioniše Model prava u suzbijanju trgovanja ljudima (*Model Law on Trafficking in Persons*)⁵⁴ radi pomoći državama članicama u sprovođenju dokumenta, prilagođavanju i izmeni postojećeg zakonodavstva. Model sadrži bitne odredbe koje se odnose na suzbijanje trgovanja ljudima, a koje bi države trebalo da inkorporiraju u nacionalno zakonodavstvo. Kancelarija je dalje usvojila Globalni program UN protiv trgovine ljudima (*Global Programme Against Trafficking in Human Beings*)⁵⁵ koji je značajan jer donosi procenu involviranosti organizovanog kriminala u oblasti trgovine ljudima.

Globalna inicijativa UN za borbu protiv trgovine ljudima (UN GIFT – *Global Initiative to Fight Human Trafficking*)⁵⁶ je pokrenuta 2007. godine u saradnji više međunarodnih organizacija, naučnih radnika i civilnog društva sa ciljem uspostavljanja efikasnijih mera suzbijanja trgovine ljudima. Vodeći princip je

50 Dostupno na: <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/pdf>; 10. 10. 2017.

Kuriozitet je da tekst Opšte deklaracije o ljudskim pravima formalno-pravno nije objavljen u oficijelnim službenim novinama ranije SFRJ, već je objavljeno nekoliko neslužbenih prevoda.

51 Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Službeni list SFRJ br. 07/71.

52 čl. 7–8. *Ibid.*

53 Dostupno na: <http://www.unodc.org/> (10. 10. 2017.)

54 Dostupno na: <http://www.unodc.org/documents/humantrafficking/> (10. 10. 2017)
UNODC_Model_Law_on_Trafficking_in_Persons.pdf

55 Dostupno na: http://www.uncjin.org/CICP/traff_e.pdf (10. 10. 2017).

56 Dostupno na: <http://www.ungift.org/knowledgehub/> (10. 10. 2017)

da je trgovina ljudima globalni svetski problem koji zahteva isti takav pristup, uz uvažavanje nacionalnih specifičnosti. Cilj je zaštita i pomoć žrtvama trgovine ljudima, efikasan krivični progon kriminalaca, partnerstvo i međunarodna saradnja u borbi protiv trgovine ljudima.

Interpol (ICPO – *International criminal police organization*) je specijalizovana međunarodna organizacija kriminalističke policije osnovana davne 1923. godine, koja je posle UN druga najveća međunarodna organizacija u svetu. Misija Interpola je sprečavanje i borba protiv kriminala kroz pojačanu međunarodnu policijsku saradnju (Nikač, 2003: 161–194). Prema Interpolovoj klasifikaciji kriminalnih oblasti (*crime areas*) posebno je navedena i trgovina ljudima koja obuhvata tri glavna pojavna oblika: trgovinu u svrhu prisilnog rada (*Trafficking for forced labour*), trgovinu u svrhu seksualne eksploatacije (*Trafficking for sexual exploitation*) i trgovinu organima (*Trafficking of organs*).⁵⁷ Nekadašnja SFRJ bila je svojevremeno jedina socijalistička zemlja članica Intrepola, a nakon njenog prestanka sve države naslednice su pristupile Interpolu i deluju preko svojih nacionalnih centralnih biroa (NCB) kao kontakt tačaka saradnje.⁵⁸

Savet Evrope je krovna organizacija Evrope koja okuplja skoro sve države starog kontinenta čiji je član bila nekadašnja SFRJ, a danas su to države naslednice i među njima Hrvatska i Srbija. Glavni zadatak SE je jačanje demokratije, vladavina prava i zaštita ljudskih prava na evropskom kontinentu. Organizacija se pored toga bavi pitanjima koja su u vezi sa borbom protiv kriminala i u ovom slučaju suzbijanja trgovine ljudima (Horvatić, 2002: 49).

Pod okriljem SE formirana je *Radna grupa Pakta za stabilnost JIE*, zadužena za pomoć u reformi kaznenog zakonodavstva, koja je izradila regionalnu strategiju i čije se aktivnosti odvijaju na forumima predstavnika vlada država JIE.⁵⁹ Kao prioriteti u radu istaknuti su status žrtve, privremeni boravak, zaštita žrtve, prevencija trgovine decom i otklanjanje uzroka trgovine ljudima.

57 Dostupno na: <https://www.interpol.int> (15. 10. 2017)

Više: Raufer X, Quere S, *Organizirani kriminal*; Zagreb, 2008, str. 83.

Interpol funkcioniše preko linija rada u sedištu u Francuskoj i NCB u zemljama članicama kao „kontrolni toranj“ koji prima svakodnevno 6.000 poruka.

58 MUP RS, dostupno na: www.mup.gov.rs (15. 10. 2017)

MUP RH, dostupno na: <http://www.policija.hr/> (15. 10. 2017)

59 Prvi takav forum održan je 13. 12. 2000. g. u Palermu, drugi u Zagrebu 27. 11. 2001. a treći u Tirani 11. 12. 2002. na kojem je potpisana *Izjava o spremnosti legalizacije statusa žrtve trgovine ljudima* i time dat pristanak na dozvolu privremenog boravka.

Na inicijativu SE i država članica doneta je *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* (1950)⁶⁰, koja predstavlja jedan od važnijih međunarodnih dokumenata u oblasti suzbijanja trgovine ljudima. Kasnije su usvojeni, te su ratifikovani i dopunski Protokoli br. 1, 4, 6, 7, 12, 13 i 14.

Europol ili Europska policijska kancelarija (*European Police Office*) je osnovan sa ciljem suzbijanja kriminalnih delatnosti na prostoru EU. Formiranje Eurola je inicirano na osnovu Ugovora iz Mastrihta (1992), dok je Kancelarija oficijelno počela sa radom 1999. Godine (Nikač, Simić, 2016: 367–384). Konvencija o Euro-polu (1995) predviđa saradnju država članica i agencija za sprovođenje zakona kao što su policija, carina, imigracione i druge službe u borbi protiv krijumčarenja droga, imigracijskih mreža, krijumčarenja ukradenim vozilima, *trgovanja ljudima*, uključujući dječju pornografiju, krivotvorenja novca i drugih sredstava plaćanja, krijumčarenja radioaktivnim i drugim nuklearnim stvarima, kao i terorizma.⁶¹ Važan alat za rad Eurola predstavlja TECS (*The Europol computer system*) koji omogućava unos, korišćenje i analizu podataka.

Prema definiciji Eurola *trgovina ljudima* podrazumeva podvrgavanje lica stvarnoj i nezakonitoj vladavini druge osobe koristeći nasilje, pretnju ili zloupotrebu vlasti kako bi se lice zaintrigiralo za eksploataciju prostitucijom, različite oblike seksualne eksploatacije i napad na maloletnu i napuštenu djecu.⁶²

U cilju efikasnijeg suzbijanja trgovine ljudima, Europol je usvojio nekoliko značajnih *Preporuka* kao što su: a) implementacija posebnog zakonodavstva za suzbijanje trgovine i krijumčarenja ljudima, b) kažnjavanje trgovaca i krijumčara ljudima shodno zakonodavstvu EU, c) šira lepeza istražnih metoda, d) pravni status deteta za lica ispod 18 godina starosti, e) dozvola boravka sa ograničenim rokom za kooperativne žrtve trgovine i krijumčarenja ljudima, f) propisivanje obaveza i sankcija prevoznicima prema direktivama EU i g) adekvatna zaštita žrtava trgovine ljudima i krijumčarenja (Božić, 2012).

60 Konvenciju je ratifikovala RS, Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dopunskih Protokola, "Sl. list SCG – Međunarodni ugovori», br. 09/03 i 05/05.

Konvenciju je ratifikovala i RH, Zakon o proglašenju Zakona o potvrđivanju konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1, 4, 6, 7, 11, Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02.

61 Dostupno na: <https://www.europol.eurifikopa.eu/> (15. 10. 2017).

62 Convention, article. 3. of The Treaty on European Union on the Establishment of a European Police Office *Europol Convention*, Annex Referred to in Article 2.

5. Komparativni prikaz i analiza prijavljenih i evidentiranih žrtava trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj i Republici Srbiji

U Republici Srbiji u 2016. godini evidentirano je ukupno 57 žrtava trgovine ljudima. Žrtve su bile u većini slučajeva seksualno iskorištavane (31), dok je zabilježen i dosta velik broj žrtava višestruko eksploatiranih (11). Prema broju žrtava, na drugom mjestu je radno iskorištavanje (7), zatim na trećem prinuda na brak (4) te na četvrtom mjestu trgovina radi usvojenja (2). Dvije žrtve bile su eksploatirane radi prosjačenja (1) te radi prinude na vršenje krivičnih dela (1). Navedeni podaci prikazani su u tablici br. 1.

NAČINI EKSPLOATACIJE	ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA U RS U 2016.
radna	7
seksualna	31
prinuda na brak	4
prinuda na vršenje krivičnih dela	1
prosjačenje	1
trgovina radi usvojenja	2
višestruka	11
UKUPNO	57

Tablica br.1. Broj evidentiranih žrtava trgovine ljudima prema vrsti eksploatacije u Republici Srbiji u 2016. godini.⁶³

Oblici višestruke eksploatacije prikazani su u tablici br. 2. U većini slučajeva (6 od ukupno 8) višestruka eksploatacija uključivala je seksualno iskorištavanje povezano s još jednim od oblika eksploatacije. Prinudni brak povezan je i s prosjačenjem i s radnim iskorištavanjem. Od 11 žrtava višestruko eksploatiranih, 4 žrtve bile su trostruko iskorištavane, dok je 6 žrtava dvostruko iskorištavano.

63 Prema podacima Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu.

BR.	OBLICI VIŠESTRUKЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ	ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA
1	radna seksualna prosjačenje	2
2	radna seksualna	1
3	seksualna prinudni brak prinuda na vršenje krivičnih dela	1
4	seksualna prinuda na vršenje krivičnih dela radna	1
5	prosjačenje prinudni brak	2
6	seksualna prinudni brak	2
7	seksualna korišćenje u oružanim sukobima	1
8	prinudni brak radna	1
	UKUPNO ŽRTAVA VIŠESTRUKЕ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ	11

Tablica br. 2. Broj žrtava trgovine ljudima višestruko eksploatiranih prema oblicima iskorištavanja u Republici Srbiji u 2016. godini.⁶⁴

U Republici Hrvatskoj u 2016. godini evidentirano je ukupno 30 žrtava trgovine ljudima. Većina identificiranih žrtava bile su državljanke Republike Hrvatske u dobi od 22 do 30 godina koje su bile iskorištavane na području Republike Hrvatske od strane, uglavnom, hrvatskih državljana. Radilo se o oblicima seksualne (16) i radne (13) eksploatacije. Evidentirana je i jedna žrtva dvostruke (radne i seksualne) eksploatacije. Navedeni podaci prikazani su u tablici pod br. 3.

Valja napomenuti kako je Republika Hrvatska u početku bila isključivo tranzitna zemlja, no u posljednje vrijeme ona sve više postaje zemlja porijekla i krajnjeg odredišta žrtava trgovanja ljudima.

⁶⁴ *Ibid.*

НАЧИНИ ЕКСПЛОАТАЦИЈЕ	ЖРТВЕ ТРГОВАНЈА ЛЈУДИМА У РН У 2016.
radna	13
seksualna	16
višestruka	1
УКУПНО	30

Tablica br. 3. Broj evidentiranih žrtava trgovine ljudima prema vrsti eksploatacije u Republici Hrvatskoj u 2016. godini.⁶⁵

6. Zaključak

Trgovanje ljudima je globalni problem koji prouzrokuje ljudsku patnju žrtvama s trajnim poslasticama, a u većini slučajeva radi se o transnacionalnom zločinu svetskih razmera. To je moderan oblik ropstva i težak zločin koji predstavlja jedan od najgorih oblika kršenja ljudskih prava, neprihvatljiv u društvima utemeljenim na poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. S obzirom da je trgovina ljudima oblik organizovanog kriminaliteta u koji je uključena i nacionalna i prekogranična aktivnost nužno je postojanje usklađenog nacionalnog zakonodavstva na području svih država Evrope, prvenstveno država bivše Jugoslavije, sa zakonodavstvom EU kao i međudržavna suradnja. U borbi protiv ovog teškog zločina potrebno je utvrditi njegove korene, uzroke i globalna kretanja. Isto tako, navodimo kako su države tranzita ključne u otkrivanju izvršenih krivičnih dela trgovine ljudima budući da u toj fazi još nije započela eksploatacija žrtve.

Društveni odgovor na trgovinu ljudima je najpre *normativnopravni*. Na međunarodnom nivou važan korak je bilo usvajanje UN konvencije protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, poznatije pod nazivom Palermo konvencija. Uz Konvenciju su usvojeni Dopunski protokoli I-III među kojima je od posebnog značaja Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom (Protokol I). Značajan normativni oslonac u borbi protiv trgovine ljudima predstavlja i Konvencija Saveta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima. Na osnovu ovih međunarodnih dokumenata države su harmonizovale svoje unutrašnje zakonodavstvo posebno u krivičnopravnoj oblasti. Tako je Republika Hrvatska predvidela trgovinu ljudima kao samostalno krivično delo u čl. 106 KZ RH, dok je isto učinila i Republika Srbija u čl. 388 KZ RS. Prema re-

65 Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

šenju RS zaprećena je nešto stroža kazna (veći donji i gornji zakonski posebni minimum), što je, mislimo, opravdano zbog težine krivičnog dela.

Imajući u vidu činjenicu da su žrtvama trgovine ljudima ozbiljno ugrožena temeljna ljudska prava, operativni odgovor mora biti efikasniji, obuhvatiti multiagenzijski pristup i svestranu međunarodnu policijsku i krivičnopravnu saradnju. Institucionalni mehanizmi borbe protiv trgovine ljudima na globalnom nivou polaze od UN i Interpola kao lidera u borbi protiv kriminala, dok su to na regionalnom nivou Savet Evrope i Europol (EU). Borba protiv trgovine ljudima na prostorima JIE danas dobija na značaju ako se imaju u vidu ilegalne migracije, opasnost od najtežih pojava oblika organizovanog kriminaliteta i posebno od terorizma.

Mišljenja smo da su Hrvatska, Srbija i zemlje Regiona napravile dobre početne korake u borbi protiv trgovine ljudima pa verujemo da će se pozitivni trend nastaviti i u njihovoj međusobnoj krivičnopravnoj i policijskoj saradnji.

Literatura

Božić, V., Nikač, Ž. (2017). *Kaznenopravni aspekti trgovine ljudima kroz prizmu zaštite maloletnih žrtava*, Beograd – Tara: Udruženje za međunarodno krivično pravo RS, Zbornik radova, str. 429–447.

Božić, V. (2012), *Trgovanje ljudskim organima kao oblik organiziranog kriminaliteta*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, doktorska disertacija.

Božić, V., *Labor exploitation as the most common form of the crime of trafficking in human beings in spite of the state border control and the labor market*, Collection of Papers, Faculty of Law Niš 2016, p. 335–352.

Božić, V. (2016), *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta u svetlu pozitivnog kaznenog zakonodavstva Republike Hrvatske*, Vršac: Institut za uporedno pravo, Zbornik radova, str. 285–300.

Božić, V., *Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima u funkciji zaštite prava na život i temeljnih ljudskih prava*, Pravni život br. 9, Beograd 2016, str. 267–288.

Božić, V., *Kaznenopravni problemi transplantacije dijelova ljudskog tijela suočeni s ilegalnim tržištem ljudskih organa*, Hrestomatija hrvatskoga medicinskog prava, Pravni fakultet Zagreb 2016, str. 625–657.

Božić, V., Kesić, T. (2016), *Kaznenopravni odgovori na korupciju uz prijedloge de lege ferenda*, Beograd – Tara: KPA, Zbornik radova, Tom 1, str. 455–483.

Council of Europe 2005b, Council of Europe Convention on action against trafficking in human beings and its explanatory report, CETS No.197, p. 38, 75–76. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Trafficking_Erev.pdf

Dimitrijević, P., Kostić, M., Knežević, S., (2011) *Trgovina ljudima: pravna zaštita u međunarodnim i nacionalnim okvirima*, Pravni fakultet Niš.

Dokument SE, Brisel, 04. 11. 2011, (15790/1/11, REV 1).

Global Report on Trafficking in Persons 2016, United Nations, New York, 2016, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2016_full_report.pdf

Horvatić, Ž. (2002), *Djelovanje međunarodnih organizacija u suzbijanju kriminala*, Pravni fakultet, Zagreb.

Izveštaj o borbi protiv trgovine ljudima u spoljnim odnosima EU (2015/2340(INI) od 13. 06. 2016, http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2016_0205+0+DOC+XML+V0//HR#title2,

Izveštaj Komisije EP i Savetu, Bruxelles, 19. 05. 2016. COM(2016) 267 final

Kazneni zakon RH, Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

Krivični zakonik RS, „Službeni glasnik RS“ br. 85/05, 88/05 - ispr., 107/05 - ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 i 94/16.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Službeni list SFRJ br. 07/71.

Mijalković, S., Bošković, G., Nikač, Ž., Međunarodno-pravni napori u sprečavanju finansiranja terorizma prljavim novcem, *Strani pravni život*, br. 01/11, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2011.

Nikač, Ž. (2015). *Međunarodna policijska saradnja*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.

Nikač, Ž. (2016) *Važniji međunarodno-pravni izvori za suzbijanje organizovanog kriminala*, Međunarodna konferencija, Vršac: Institut za uporedno pravo i fondacija Hans Zajdel, Zbornik radova, str. 159–176.

Nikač, Ž., Božić, V., Simić, B., *Joint Investigation Teams as a mechanism of the UN Convention against transnational organized crime*, International scientific conference Archibald Reiss days, Thematic Conference Proceedings of International Significance, Beograd, 2017, p. 269–284.

Nikač, Ž., *Važniji međunarodno-pravni izvori za suzbijanje organizovanog kriminala*, Međunarodna konferencija „Suzbijanje organizovanog kriminala kao preduslov vladavine prava“, Institut za uporedno pravo i fondacija Hans Zajdel, Vršac, 2016, Zbornik radova, str. 159–176.

Nikač, Ž., *Palermo konvencija i Dopunski protokoli u funkciji suzbijanja organizovanog kriminala*, Zbornik KPA, Projekat MPNTR, KPA, Beograd, 2015, str. 265–290.

Podaci Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima u Beogradu.

Podaci Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

Poup, J. (2004) *Antikorupcijski priručnik – suprostavljanje korupciji ili sistem društvenog integriteta*, Beograd: Transparentnost Srbija.

Raufer, X., Quere, S., *Organizirani kriminal*; Zagreb, 2008.

UN Convention against Transnational Organized Crime, 2000, UN, Treaty Series, vol. 2225.

UNODC_Model_Law_on_Trafficking_in_Persons

Zbirka Ugovora Kraljevine Jugoslavije 1929.

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela (ZONDOSOK), *Sl. glasnik RS*, br. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 – dr. zakon, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11 – dr. zakon, 101/11– dr. zakon i 32/13.

Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela, *Službeni glasnik RS*, br. 32/13.

Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, *Sl. glasnik RS* br. 20/09, 72/09 i 91/10.

Zakon o međunarodno-pravnoj pomoći u krivičnim stvarima (ZMPPKS) „*Sl. glasnik RS*“ br. 20/09.

Zakon o ratifikaciji UN Konvencije protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i Protokola I-II, „*Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*“ br. 06/01, Beograd 2001.

Zakon o ratifikaciji (III) Protokola protiv nezakonite proizvodnje i prometa vatrenim oružjem, njegovim delovima, sklopovima i municijom, „*Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*“ br. 11/05.

Zakon o potvrđivanju Konvencije UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Protokola za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece, Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom,

morem i zrakom te Protokola protiv nezakonite proizvodnje i trgovanja vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama te streljivom kojima se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Narodne novine RH br. 14/02,13/03 i 11/04.

Zakon o potvrđivanju Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, NN, MU, br. 7/07.

Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, "Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori", br. 19/09.

Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, br. 152/08, 76/09, 80/11, 91/12 - Odluka i Rješenje USRH, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14 i 70/17.

Zakon o krivičnom postupku, Sl. glasnik RS, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 i 55/14.

Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i dopunskih Protokola, "Sl. list SCG – Međunarodni ugovori", br. 09/03 i 05/05.

Zakon o proglašenju Zakona o potvrđivanju konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1, 4, 6, 7 i 11, Narodne novine, Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 8/99, 14/02.

Web izvori

<http://www.unodc.org/>

<http://www.unodc.org/documents/humantrafficking/>

http://www.uncjin.org/CICP/traff_e.pdf

<http://www.ungift.org/knowledgehub/>

<https://www.interpol.int>

<https://www.mup.gov.rs>

<http://www.policija.hr/>

<https://www.europol.eurifikopa.eu/>

<http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/.pdf>

www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/composition

Saša Knežević, LL.D.

*Full Professor, Department of Criminal law,
Faculty of Law, University of Niš*

Vanda Božić, LL.D.

*Research Associate, Department of Criminal law,
Faculty of Law, University of Zagreb*

Željko Nikač, LL.D.

*Full Professor,
The Academy of Criminalistic and Police Studies, Beograd*

**GLOBAL AND REGIONAL ASPECTS OF NORMATIVE AND INSTITUTIONAL
FRAMEWORK FOR COMBATING HUMAN TRAFFICKING⁶⁶**

Summary

Human trafficking is one of the most common forms of organized crime. Given the developed network of traffickers and a huge number of victims, it has attained the characteristics of a transnational crime. Particularly affected are underdeveloped countries and countries in transition, such as those in South-eastern Europe, including the countries of former Yugoslavia. This region has an important geostrategic position due to the fact that it is situated at the intersection of important international criminal routes leading to developed Western European countries. In this article, the authors discuss the normative and institutional framework of the countries in this region, analyzing the individual legislative solutions, indicating their drawbacks and examining their compliance with international standards. The paper provides an overview and analysis of crimes involving human trafficking in the territory of some countries in this region, including an overview of recorded forms of exploitation and imposed criminal sanctions. Furthermore, the authors stress the importance of international criminal justice cooperation between the countries in this region, which is crucial for combating trafficking in human beings as well as for the overall stability in the region and Europe. In the conclusion, the authors provide suggestions de lege ferenda for the purpose of efficiently combating human trafficking.

Keywords: *human trafficking, prevention, normative and institutional framework, region of South-eastern Europe, EU.*

66 This research has been fully supported by the Croatian Science Foundation, under the project *Multidisciplinary Research Cluster on Crime in Transition-Trafficking in Human Beings, Corruption and Economic Crime* (N°. 1949)

This paper is the result of research on the project *Development of Institutional Capacity, Standards and Procedures for Countering Organized Crime and Terrorism in conditions of International Integration*, supported by the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia (N°. 179045)